

Titel: draft of Diderichsen's "Bidrag til en analyse af det danske skriftsprog struktur" + H. Spang-Hanssen "Analyse ved hjælp af kombinationsdiagrammer", [spanghanssen] 010-0010

Citation: "draft of Diderichsen's "Bidrag til en analyse af det danske skriftsprog struktur" + H. Spang-Hanssen "Analyse ved hjælp af kombinationsdiagrammer", [spanghanssen] 010-0010", i *Louis Hjelmslev og hans kreds*, s. 3. Onlineudgave fra Louis Hjelmslev og hans kreds: https://tekster.kb.dk/catalog/lh-texts-kapsel_010-shoot-wacc-2005_0083_010_spanghanssen_0010_p3_bp2_TB00005/facsimile.pdf (tilgået 29. maj 2024)

Anvendt udgave: Louis Hjelmslev og hans kreds

Ophavsret: Materialet kan være ophavsretligt beskyttet, og så må du kun bruge det til personlig brug. Hvis ophavsmanden er død for mere end 70 år siden, er værket fri af ophavsret (public domain), og så kan du bruge værket frit. Hvis der er flere ophavsmænd, gælder den længstlevendes dødsår. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

andet princip i mindstetegn og mindste udtrykslementer, og gengiver disse enheders kombinationer. En skriftlig notation kan have færre invarianter end den tilsvarende lydige (fx. det kortere runecalfabet) eller den kan have flere skrifttegn end den har kommutable (fx. tekster i ðino lydskrift). I begge tilfælde er der en ufuldkommen overensstemmelse mellem de to manifestationers struktur; men medens lydskriftteksten — når den er tilstrækkeligt omfattende — kan underkastes kommutationsprøver, så at varianter reduceres til invarianter, kan man ikke rekonstruere fx. det gammeldanske lydsystem alene på grundlag af indskrifterne med det korte runecalfabet.

1.6. *Lyd og bogstav.* Den nyere fonetik har skarper end den ældre skelnet mellem bogstav og lyd, men den har til gengæld ofte overset, hvad de gamle var klar over, nemlig at bogstav og lyd (i en fonematiske notation) blot er forskellige manifestationer for den samme formstørrelse.

1.7. *Lydhistorie og skrifthistorie.* Al lydhistorie beror på sammenligning af skrevne tekster, hvis lydige manifestation man kun tilnærmelsesvis kan danne sig en forestilling om ud fra forholdet mellem lydsystem og grafisk system i nutiden. Den principielt rigtige metode må derfor være først at analysere teksternes grafiske system, som er umiddelbart tilgængeligt for iagttagelse, og dernæst på dette grundlag drage slutninger om lydsystemet (og dets manifestation). At man ved denne metode kan nå til nye og sikrere tolkninger af forhold der ikke lader sig forklare ad sædvanlig lydhistorisk vej, er for gammeldanskens vedkommende påvist i en afhandling i APhS XII (spec. s. 121 f.).

1.8. *Udgangspunkt i nutiden.* Forholdet mellem lydsystem og skriftsystem kan kun studeres direkte i et levende sprog. Skal en sådan analyse gennemføres konsekvent, må det empirisk foreliggende skriftsprog (med de varianter der kan konstateres hos folk der ikke behersker den autoriserede retskrivning) studeres som en selvstændig struktur, der dernæst sammenlignes med en efter samme strukturelle principper foretaget analyse af det tilsvarende talesprog. Jo mere et traditionelt skriftsprog afviger fra talesproget, des mere påkrævet er en sådan analyse (jf. 9).

2. Undersøgelsens materiale.

2.1. *Materialet* er det samlede ordforråd i Dansk Retskrivningsordbog udgivet af Undervisningsministeriets Retskrivningsudvalg ved Jørgen Glahder, Tredje Udgave, Femte Optryk (1945), ndf. forkortet *Retskr.* På enkelte punkter, hvor materialet i *Retskr.* er fattigt, er ordstof efter særlig angivelse inddraget fra Ordbog over det danske Sprog.

2.2. *Fremmedtyper.* Af det primære materiale udskilles under analysens forskellige punkter sådanne ord hvori der forekommer bogstaver eller bogstavkombinationer der alene er påvist i ord, som med samme ejendommeligheder kendes fra andre sprog, og som af historiske grunde kan antages at være lånt fra disse (se ndf. 3.2; 4.3). Ord som *Volt* eller *Ton* vil efter dette princip ikke blive udskilt, idet det kun har interesse at udskille fremmede typer der kan komplicere billedet unødigt (*Psykologi, Roquefort*).

2.3. *Afvigende skrivemåder.* I undersøgelsen om sammenfald og lætens er der inddraget materiale fra tekster som afviger fra den autoriserede retskrivning. Herved er benyttet A. Noesgaard: Fejltyper i dansk Ret-

skrivning (1945), hvis materiale tør anses for at være statistisk repræsentativt; se fx. 4.5; 4.8; 6.2.1(c); 8.3.

2.4. *Diakronisk udvidelse.* På alle hovedpunkter af undersøgelsen konstateres det, i hvilket omfang de påviste strukturove også gælder for ældre former af dansk (eller nordisk); dette har dog måttet forbigås i nærværende resumé.

2.5. *Geografisk udvidelse.* Et særligt problem er det, i hvilket omfang materiale fra danske og andre nordiske dialekter, samt fra ældre nordisk eller andre germanske sprog, bør inddrages ved analysen af ord der ikke ud fra det centrale materiale kan påvises at være sammensatte eller afledte (se spec. om *Røgt* 4.3). Det viser sig nemlig at inddragelse af sådant stof til etymologisk analyse i høj grad kan simplificere analysen af det nutidige sprog, og det synes ikke muligt uden vilkårlighed at sætte en grænse for hvor langt man bør gå (hvad der er medtaget af dialekter og forældede ord i *Retskr.* er ret tilfældigt).

3. Opstilling af grafeminventar.

3.1. *Forenkling af proceduren.* Når vi lægger en trykt ordbog til grund, tager vi vort udgangspunkt i et materiale der allerede foreligger analyseret i ord- og bogstaver. Vi springer altså de dele af proceduren over som vi måtte begynde med, hvis vi kun kendte dansk fra håndskrevne kilder hvor de enkelte sætninger, ord og bogstaver var skrevet ud i eet, og hvor hvert bogstav måske havde mange forskellige former. Til gengæld ved vi ikke, om den foreløbige analyse som traditionen har foretaget, er helt konsekvent, og det er derfor nødvendigt senere at efterprøve den traditionelle orddeling, stavelsesdeling og grafemopstilling (jf. 4.1; 8.1).

3.2. *Fremmedbogstaver.* Grafemerne *c, q, x, z* og *w* bruges i *Retskr.* kun i ord der er optaget fra fremmede sprog (NB dog: *exe en Cykel*), og udgår derfor af det nordanske grafeminventar. På ældre sprogtrin bruges de også i danske ord, men brugen er forskellig i forskellige kildegrupper. På en udviklet måde viser disse bogstaver sammenfald med *k, s, ks, gs, ts, ds* ofl. (se nærmere APhS XII). *Ord: Om accents Retskr. § 20*

3.3. *Reduktion af varianter.* Det er ofte påvist at alle konsonanttegn er indbyrdes kommutable og at alle vokaltegn er indbyrdes kommutable. Men hvis man opstiller invarianterne for de klassificeres, må der også kræves kommutation mellem hvert enkelt vokaltegn og hvert enkelt konsonanttegn. Her synes kun forholdet *i:j* og *u:v* at være problematisk.

Det er kendt at disse par i ældre hss. er grafiske varianter, fx. således at *j* og *v* fortrinsvis bruges i forlyd (både svarende til vokal og konsonant). I nydansk kan de derimod være betydningsadskillende, fx.: *buer: hver, huede: Huede, Tue: lue, Urede: Vrede, uegnet: uegnet, Uære: være, uens: Vens; Stjerne: Sjerne, Tien: tlen; jf. lagt: Jagt oln.* — Dette gælder dog kun, hvis man tillader kommutation mellem alle sproglige enheder. Hvis man kræver at kommutation skal finde sted inden for fuld kontekst, vil der ikke være kommutation i *huede: Huede* (da disse ord næppe vil kunne indsættes på samme plads i sætningen), og af *exx.* bliver der da kun tilbage: *uegnet: uegnet (Sovmet er uegnet: uegnet)* samt et par usikre. — Sammenfald mellem *i* og *j* foreligger efter konsonant: *Midie: Midje, jf. Villie: Vilje, Bollie: Balje* osv. (ordene kan i vers behandles som 3-stavelser).

*Uord: Vord
Tejt: Tejt*